

Προπτυχιακή Εργασία

Κούνα Ιωάννα

Τα Δικαιώματα των Άλλων ως Γενική Οριοθέτηση

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το θέμα: Τα συνταγματικά δικαιώματα των άλλων ως γενική οριοθέτηση , αποτελούν ειδικότερη έκφανση της γενικότερης προβληματικής περί οριοθετήσεων και περιορισμών της άσκησης των συνταγματικών δικαιωμάτων αλλά κυρίως στην συζητήσεως σχετικά με την διαπροσωπική ενέργεια των θεμελιωδών δικαιωμάτων .

Στη συγκεκριμένη εργασία αρχικά επιχειρείται μια συνοπτική αναδρομή της ύπαρξης και κατοχύρωσης των θεμελιωδών δικαιωμάτων στις διάφορες ιστορικές εποχές , από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα , στο εσωτερικό δίκαιο και σε διεθνές επίπεδο .Στη συνέχεια γίνεται εννοιολογικός προσδιορισμός της έννοιας του δικαιώματος και συνοπτικά παρουσιάζονται οι διακρίσεις του και η δομή του .Κατόπιν προσδιορίζεται η έννοια της οριοθέτησης , διακρίνεται από αυτή του περιορισμού και παρουσιάζονται οι δύο τρόποι (γενική –ειδική οριοθέτηση) με τους οποίους παρουσιάζονται οι οριοθετήσεις στο συνταγματικό κείμενο .Έπειτα παρουσιάζονται συνοπτικά οι τρεις γενικές οριοθετικές ρήτρες . Τέλος παρουσιάζεται αναλυτικά το ζήτημα της γενικής οριοθετικής ρήτρας του αρ 5 παρ.1 του Σ , «τα δικαιώματα των άλλων» , τόσο μέσα από τη θεωρία ,όσο και υπό το πρίσμα των αποφάσεων των Ελληνικών Δικαστηρίων και μίας γνωμοδότησης του Συνηγόρου του πολίτη .

I. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

1.Αρχαιότητα και Νεότεροι Χρόνοι

Οι ατομικές ελευθερίες και τα ατομικά δικαιώματα δεν ήταν ανέκαθεν υπαρκτά και νομικά αναγνωρισμένα , πόσο μάλλον συνταγματικά κατοχυρώμενα .

Η «ελευθερία» για την οποία ήταν υπερήφανοι οι αρχαίοι Έλληνες , δεν ήταν ελευθερία του ατόμου έναντι της πόλης .Το ιδεώδες ήταν μια ελευθερη πόλη :ελεύθεροι ήταν οι άνθρωποι που ζούσαν σε ελεύθερη πόλη και μπορούσαν να συμμετέχουν στη διοίκηση των κοινών . Μάλιστα την ελευθερία αυτή απολάμβανε μόνο ένας περιορισμένος αριθμός ανθρώπων , δηλαδή μόνο όσοι είχαν την ιδιότητα του πολίτη , ενώ για τους υπόλοιπους –γυναίκες και δούλους –η ελευθερία αυτή ήταν ανύπαρκτη .Για τους πολίτες η ατομική ελευθερία ήταν μια πραγματική κατάσταση και δεν έχρηζε νομικής κατοχύρωσης , δεδομένου ότι οι πολίτες συμμετείχαν άμεσα στην άσκηση της εξουσίας και δεν είχαν λόγο να επιδιώξουν την προστασία απέναντι της.Πρέπει βέβαια να διευκρινιστεί πώς όλα τα ανωτέρω ίσχυαν μόνο στις αρχαιοελληνικές πόλεις στις οποίες είχε επικρατήσει το «δημοκρατικό» πολίτευμα και όχι εκεί που κυριαρχούσε η μοναρχία και η ολιγαρχία όπου η άσκηση της πολιτικής εξουσίας και κατά συνέπεια η όποια τυχόν αναγνώριση ελευθεριών ήταν προνόμιο του κυρίαρχου μονάρχη ή μιας περιορισμένης αριθμητικά άρχουσας τάξης .

Η νομική προστασία των ατομικών ελευθεριών αποτελεί ιστορικό επίτευγμα των νεώτερων χρόνων . Από τον 13ον αιώνα μέχρι και σήμερα η ιστορία των ατομικών ελευθεριών δεν είναι παρά η ίδια η ιστορία του αγώνα της ανθρωπότητας για ελευθερία και δικαιοσύνη . Αφετηρία αποτελεί η Αγγλία και η υπογραφή του «Μεγάλου Χάρτη των Ελευθεριών»(Magna

Charta Libertatum) το 1215, στο οποίο διακηρύχθηκαν για πρώτη φορά τα δικαιώματα των πολιτών έναντι του βασιλιά. Μεταγενέστερα, τον 17ο αιώνα και κατά τη διάρκεια των μεγάλων πολιτικών αναταραχών στην Αγγλία, διατυπώθηκαν πιο διευρυμένες και πιο κοντινές στη σύγχρονη αντίληψη περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων απόψεις σε διάφορα νομικά κείμενα της χώρας, όπως Petition of Rights (1628), Habeas Corpus Act (1679) και το Bill of Rights (1688).

Για πρώτη όμως φορά ατομικά δικαιώματα κατοχυρώθηκαν συνταγματικά στην Αμερική. Αν και το αμερικανικό ομοσπονδιακό Σύνταγμα το 1776 ("Declaration of Independence of the United States of America") δεν περιείχε κατοχύρωση ατομικών ελευθεριών και δικαιωμάτων, ύστερα από τροποποιήσεις του λίγα χρόνια αργότερα, περιέλαβε τα σπουδαιότερα ατομικά δικαιώματα με κύριο σκοπό το κράτος να εξασφαλίσει στους πολίτες τις ελευθερίες αυτές. Τέτοια δικαιώματα ήταν η προσωπική ελευθερία, η ελευθερία του λόγου και του τύπου, η ιδιοκτησία, το δικαίωμα αντιστάσεως, η ελευθερία συνειδήσεως και η θρησκευτική ελευθερία.

Την ίδια περίοδο στη Γαλλία και μετά τη Γαλλική Επανάσταση του 1789 συντάχθηκε η «Γαλλική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη» κείμενο σαφώς επηρεασμένο από τις διδασκαλίες των John Locke και Jean - Jacques Rousseau περί φυσικού δικαίου. Το κείμενο αυτό καθώς και το Γαλλικό Σύνταγμα του 1791 αποτέλεσαν πρότυπο για την κατοχύρωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και στα άλλα ευρωπαϊκά κράτη του 19ου αιώνα, ενώ συγχρόνως δημιούργησαν τον αποκαλούμενο «κλασικό κατάλογο των ατομικών δικαιωμάτων», στον οποίο περιλαμβάνονται η ισότητα, η προσωπική ασφάλεια και ελευθερία, το άσυλο της κατοικίας, η ελευθερία τύπου και έκφρασης των στοχασμών, το απόρρητο των επιστολών, η θρησκευτική ελευθερία, η ελευθερία της εκπαίδευσης, η ελευθερία του συνέρχεσθαι, το δικαίωμα του αναφέρεσθαι προς τις αρχές, η οικονομική ελευθερία, το απαραβίαστο της ιδιοκτησίας. Ο κατάλογος αυτός αποτελεί ακόμα και σήμερα πρότυπο για την κατοχύρωση δικαιωμάτων και ελευθεριών και με την πάροδο των χρόνων και την εξέλιξη της έννομης τάξης και της κοινωνίας διανθήθηκε και με άλλα δικαιώματα.

Όσον αφορά τα ελληνικά συνταγματικά κείμενα, όλα ανεξαιρέτως, από το «σχέδιο» του Ρήγα Βελεστινλή (1797), το προσωρινό Σύνταγμα της Επιδαύρου και μέχρι σήμερα κατοχυρώνουν τα ατομικά δικαιώματα. Τα κείμενα αυτά ήταν πολύ προοδευτικά για την εποχή τους κάτι το οποίο γίνεται εμφανές από το περιεχόμενό τους. Στο «σχέδιο» του Ρήγα για «δικαία του ανθρώπου», στο Σύνταγμα της Επιδαύρου (1822) υπάρχει τμήμα με την ονομασία «Περί των Γενικών Δικαιωμάτων των κατοίκων της Επικράτειας της Ελλάδος», ενώ στο Σύνταγμα του Άστρους (1823) περιλαμβάνεται ο τίτλος «Περί των Πολιτικών Δικαιωμάτων των Ελλήνων». Από το Σύνταγμα της Τροιζήνας μέχρι και το Σύνταγμα του 1952 τα ατομικά δικαιώματα κατοχυρώνονται συστηματικά και η ρύθμισή τους περιλαμβάνονταν στο τμήμα του Συντάγματος με τίτλο «Δημόσιο Δίκαιο των Ελλήνων» ή «Περί του Δημοσίου Δικαίου των Ελλήνων».

2. Το ισχύον Ελληνικό Σύνταγμα (1975/1986/2001)

Το ισχύον Σύνταγμα του 1975, όπως αναθεωρήθηκε τα έτη 1986 και 2001 έχει ως κύριο στόχο την ενίσχυση και την πλήρη προστασία των ατομικών δικαιωμάτων. Το Σύνταγμα αυτό συντάχθηκε και ψηφίστηκε ύστερα από την επώδυνη για τη χώρα εμπειρία της δικτατορίας και της κατάλυσης του δημοκρατικού πολιτεύματος, όπου δεν υπήρχε ίχνος προστασίας του ανθρώπου και των ελευθεριών του. Η ενίσχυση λοιπόν του περιεχομένου και της προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων αποτελούσε αδήριτη ανάγκη.

Τα συνταγματικά δικαιώματα κατοχυρώνονται στο δεύτερο μέρος του συνταγματικού κειμένου, με τίτλο «Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα». Χαρακτηριστικό γνώρισμα του ισχύοντος στην Ελλάδα Συντάγματος είναι ο ανθρωποκεντρικός του χαρακτήρας που διαφαίνεται από το δεύτερο κίολας άρθρο του, όπου ορίζεται ότι «ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της πολιτείας». Η προστασία και η διασφάλιση των ανθρωπίνων αποτελούν συνταγματική επιταγή και κρατικό. Το άρθρο 25 παρ.1 όπως αναθεωρήθηκε το 2001 καθιστά το κράτος εγγυήτη της άσκησης των ατομικών δικαιωμάτων ορίζοντας ότι «τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους».

Βασικό επίσης χαρακτηριστικό του συνταγματικού κειμένου είναι ότι προάγει το κοινωνικό κράτος και κατ' επέκταση το κοινωνικό σύνολο σε σχέση με τον ανθρωποκεντρισμό. Αυτό ωστόσο δεν συνεπάγεται την υποκατάσταση του ατόμου από το σύνολο, αλλά μόνο σε περίπτωση σύγκρουσης ατομικού συμφέροντος έναντι του γενικού, το Σύνταγμα περιορίζει το ατομικό δικαίωμα υπέρ του γενικού συμφέροντος.

3. Διεθνής Κατοχύρωση των Ατομικών Δικαιωμάτων

Στις αρχές του 20ου αιώνα και μέχρι το τέλος του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, η αναγνώριση των ατομικών δικαιωμάτων αποτελούσε αποκλειστική αρμοδιότητα του κάθε κράτους. Κατά τη διάρκεια όμως του μεσοπολέμου και με αφορμή τόσο την εγκληματική συμπεριφορά του Γερμανικού καθεστώτος όσο και των βάνουσων κομμουνιστικών καθεστώτων, άρχισε να αναπτύσσεται δραστηριότητα για τη διεθνή κατοχύρωση των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Τα πρώτα βήματα έγιναν κατά τη διάρκεια του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου, όμως η ολοκλήρωση της προσπάθειας αυτής και η διεθνής κατοχύρωση ανθρωπίνων δικαιωμάτων έγινε μετά τη λήξη του πολέμου. Με την ίδρυση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών το 1945 και μέσα από το πρώτο κιόλας άρθρο του καταστατικού του Χάρτη γίνεται λόγος για «σεβασμό προς τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες για όλους, χωρίς διάκριση φυλής, φύλου, γλώσσας ή θρησκείας». Όμως οι συντάκτες του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών δεν περιέλαβαν στο ιδρυτικό κείμενο πίνακα διεθνώς αναγνωρισμένων ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Το κενό αυτό καλύφθηκε από την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου το 1948. Η Διακήρυξη εστιάζει κυρίως σε ατομικά και πολιτικά δικαιώματα και ελευθερίες ενώ περιέχει ελάχιστες διατάξεις σχετικά με οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα. Στη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου υπάρχουν πολλές ελλείψεις που σχετίζονται με το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης των λαών και το ζήτημα των μειονοτήτων. Τα κενά και τις ελλείψεις αυτές συμπληρώνουν τα Διεθνή Σύμφωνα των Ηνωμένων Εθνών, δηλαδή το Διεθνές Σύμφωνο για τα ατομικά διακώματα και το Διεθνές Σύμφωνο για τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα, τα οποία υιοθετήθηκαν το 1966 από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών, η οποία εκδηλώνει κάθε χρόνο ενδιαφέρον για την πορεία εφαρμογής των συμφώνων αυτών.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο το 1950 τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης υπέγραψαν τη Σύμβαση της Ρώμης ή Σύμβαση για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (ΕΣΔΑ). Η Σύμβαση άρχισε να ισχύει το Σεπτέμβριο του 1953 και έχει συμπληρωθεί με 12 πρόσθετα Πρωτόκολλα. Στα πλαίσια της ΕΣΔΑ και με σκοπό την εφαρμογή και τον έλεγχο της ιδρύθηκαν η Ευρωπαϊκή Επιτροπή των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, με έδρα τους το Στρασβούργο. Η ΕΣΔΑ έχει γενική εφαρμογή ως προς τα πρόσωπα, δηλαδή προστατεύει τόσο τους πολίτες του κάθε συμβαλλόμενου κράτους όσο και αλλοδαπούς πολίτες τρίτων κρατών ή ανιθαγενείς, που βρίσκονται κάτω από την προστασία του τρίτου κράτους, και ισχύει σ' αυτήν η αρχή της αλληλεγγύης, ως προς τα ανθρώπινα δικαιώματα αφού τα αναγνωριζόμενα από τη Σύμβαση δικαιώματα δεν τελούν υπό τον όρο της αμοιβαιότητας και κάθε κράτος υποχρεούται να εφαρμόζει τις διατάξεις της ανεξάρτητα από το τι πράττουν τα άλλα κράτη.

Τέλος, στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης το 1989 το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ψήφισε «τη Διακήρυξη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων», κείμενο όμως χωρίς νομική δεσμευτικότητα. Το ίδιο όμως δε συμβαίνει και με το Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο οποίος υιοθετήθηκε το 2000 από τη σύνοδο Κορυφής στη Νίκαια της Γαλλίας. Ο Χάρτης περιλαμβάνει τα κυριότερα θεμελιώδη δικαιώματα, τα οποία εξάλλου κατοχυρώνονται τόσο από την ΕΣΔΑ όσο και από τα Συντάγματα των διαφόρων κρατών μελών, δημιουργώντας με αυτό τον τρόπο σαφήνεια στο πεδίο της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Φορείς των δικαιωμάτων του Χάρτη είναι άλλοτε «κάθε φυσικό πρόσωπο» και άλλοτε οι κοινοτικοί πολίτες, ενώ αποδέκτες του είναι τα Όργανα της Ε.Ε. και τα όργανα των κρατών μελών.

Η Ελλάδα δεσμεύεται από τις παραπάνω Διεθνείς Συμβάσεις, αφού το αρθ. 28 παρ. 1 του Ελληνικού Συντάγματος ορίζει ότι «... οι διεθνείς συμβάσεις από την επικύρωσή τους με νόμο και τη θέση σε ισχύ σύμφωνα με τους όρους της καθεμιάς, αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του ελληνικού εσωτερικού δικαίου και υπερισχύουν από κάθε άλλη αντίθετη διάταξη νόμου». Η χώρα μας έχοντας επικυρώσει με νόμο τις ανωτέρω διεθνείς συμβάσεις οφείλει να σέβεται και να προστατεύει τα ανθρώπινα δικαιώματα τόσο των ελλήνων πολιτών όσο και των ξένων υπηκόων. Εξάλλου η προστασία είναι κατα κύριο λόγο εθνική, έστω κι αν βασίζεται σε διεθνή κανόνα αφού αυτός ο κανόνας αποκτά σε κάθε χώρα λειτουργικότητα με τις ενέργειες των κρατικών οργάνων. Τα διεθνή όργανα παρεμβαίνουν πάντα διορθωτικά και μόνο αφού διαπιστωθεί εσφαλμένη εφαρμογή συγκεκριμένων κανόνων, απροθυμία ή ανικανότητα των οργάνων του κράτους.

Ι.ΤΑ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

1. Έννοια και διακρίσεις

Συνταγματικά δικαιώματα είναι τα παρεχόμενα στα άτομα και ως μέλη του κοινωνικού συνόλου θεμελιώδη πολιτικά, κοινωνικά και οικονομικά δικαιώματα, τα οποία αποτελούν τις κατα την αντίληψη του συντακτικού νομοθέτη βασικές εξειδικεύσεις της ανθρώπινης αξίας και των οποίων το αμυντικό περιεχόμενο στρέφεται κατά της κρατικής εξουσίας, το προστατευτικό περιεχόμενο στρέφεται μόνο προς το κράτος αξιώνοντας την παροχή βοήθειας για την απόκρουση κάθε απειλής, το δέ εξασφαλιστικό, εφόσον αναγνωρίζεται, στρέφεται επίσης προς το κράτος αξιώνοντας την παροχή των απαραίτητων μέσων για την άσκηση του δικαιώματος . Εκτός από τον όρο συνταγματικά δικαιώματα χρησιμοποιούνται από τους συγγραφείς και οι όροι θεμελιώδη δικαιώματα, ατομικά ή ανθρώπινα δικαιώματα. Από τον παραπάνω ορισμό προκύπτει ότι τα συνταγματικώς κατοχυρωμένα δικαιώματα διακρίνονται σε κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά, διάκριση η οποία δεν διαχωρίζει τα δικαιώματα απόλυτα αλλά τα καθιστά μια ενιαία ενότητα, ένα σύστημα που βασίζεται στην ανθρώπινη αξία .

Για τα θεμελιώδη δικαιώματα υπάρχει και μια άλλη διάκριση, η οποία βασίζεται στην τριπλή διάκριση των δικαιωμάτων από το γερμανό Jellinek . Κατ'αυτόν τα συνταγματικά δικαιώματα διακρίνονται σε : α) ατομικά, β) πολιτικά και γ) κοινωνικά. Τα ατομικά δικαιώματα συνάγονται από την αρνητική κατάσταση ή την κατάσταση της ελευθερίας υπό την έννοια της διδασκαλίας του Jellinek. Με άλλα λόγια το περιεχόμενο των δικαιωμάτων αυτών είναι αρνητικό ` αξιώνουν την αποχή της κρατικής εξουσίας από επεμβάσεις σε μια ορισμένη σφαίρα μέσα στην οποία τα άτομα μπορούν να δρουν ελεύθερα. Έτσι τα εν λόγω δικαιώματα είναι αμυντικά, δηλαδή είναι δικαιώματα άμυνας των ατόμων κατά των επεμβάσεων του κράτους στη σφαίρα της ελεύθερης δράσης του. Τα ατομικά δικαιώματα θεωρούνται τα πλέον κλασικά και θεμελιώδη, τα οποία καταχυρώθηκαν από τα πρώτα κιόλας συνταγματικά κείμενα. Στα πολιτικά δικαιώματα το περιεχόμενο είναι ενεργητικό, δηλαδή τα άτομα συμμετέχουν στην άσκηση της πολιτικής εξουσίας κατ'άμεσο ή έμμεσο τρόπο. Τέλος, τα κοινωνικά δικαιώματα, επίτευγμα του σύγχρονου κοινωνικού κράτους, έχουν θετικό περιεχόμενο ` οι φορείς τους απαιτούν από το κράτος ορισμένες παροχές, οικονομικής κυρίως φύσεως.

Από τα παραπάνω προκύπτει τοι το περιεχόμενο των ατομικών δικαιωμάτων μπορεί να

διακριθεί σε αμυντικό, προστατευτικό και διεκδικητικό. Για να κριθεί αν το περιεχόμενο ενός συνταγματικά κατοχυρωμένου δικαιώματος έχει έναν από τους παραπάνω χαρακτηρισμούς είναι ορθό να ληφθεί υπόψη η πηγή του κινδύνου που απειλεί τον άνθρωπο και εμποδίζει την ακώλυτη άσκηση των δικαιωμάτων του. Οι βασικές πηγές κινδύνου στη σύγχρονη έννομη τάξη είναι δυο: αρχικά είναι οι επιθετικές ενέργειες των συνανθρώπων είτε αυτοί είναι φορείς δημόσιας είτε ιδιωτικής εξουσίας και συγχρόνως βασική πηγή κινδύνου για τον άνθρωπο αποτελεί η οικονομική ανάγκη. Έτσι το αμυντικό περιεχόμενο των συνταγματικών δικαιωμάτων αποκρούει τις προσβολές, που προέρχονται από επιθετικές ενέργειες των άλλων ανθρώπων και έχει απόλυτη ενέργεια, ισχύει δηλαδή *erga omnes*. Το προστατευτικό επίσης περιεχόμενο παρέχει αξίωση στο φορέα των δικαιωμάτων για προστασία από το κράτος, από τις επιθετικές ενέργειες των συνανθρώπων. Τέλος, το διασφαλιστικό περιεχόμενο των δικαιωμάτων ανάγεται στην αξίωση διαφύλαξης από οικονομικής κυρίως φύσεως κινδύνους και στην αξίωση για τη βελτίωση του επιπέδου ζωής του ατόμου.

2.Πεδίο εφαρμογής των συνταγματικών δικαιωμάτων

Η εφαρμογή των συνταγματικών δικαιωμάτων εμφανίζεται σε δυο επίπεδα: στο επίπεδο της γενικής σχέσης και στο επίπεδο της ειδικής.

Η γενική σχέση αφορά στο γενικό- ευρύτερο περιεχόμενο των συνταγματικών δικαιωμάτων δηλαδή στον τρόπο κτήσης και άσκησής τους. Το γενικό αυτό περιεχόμενο συνιστά το μέγιστο δυνατό προσδιορισμό του δικαιώματος. Κατά την παραδοσιακή θεωρία εφαρμογή των συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων χωρεί μόνο στη γενική κυριαρχική σχέση, στη σχέση δηλαδή που συνδέει το κράτος με τους πολίτες. Σύμφωνα εξάλλου με τους ορισμούς της παραδοσιακής θεωρίας, τα θεμελιώδη δικαιώματα κατοχυρώθηκαν συνταγματικά γι'αυτό και μόνο το σκοπό, να προστατεύουν δηλαδή τους πολίτες από αυθαίρετες επεμβάσεις του κράτους. Πέρα όμως από τη σχέση των ατόμων με το κράτος και στα πλαίσια της κοινωνικής συνοχής, τα άτομα συνδέονται μεταξύ τους με τη γενική διαπροσωπική σχέση. Η σχέση συνδέει κάθε πολίτη με τους άλλους συμπολίτες του, κάθε φορέα δικαιώματος με τους άλλους φορείς και αναφέρεται στην «προς αλλήλους συμπεριφορά των φορέων» .

Στην έννομη όμως τάξη πέρα από τις γενικές αυτές σχέσεις υπάρχουν και ειδικότερες που συνδέουν τα άτομα, είτε με το κράτος είτε μεταξύ τους. Μεγάλο μέρος της ζωής των ανθρώπων εκτυλίσσεται σε μερικότερα επίπεδα, σε θεσμούς, που είναι είτε κρατικής (σχολείο, πανεπιστήμιο, εκκλησία κλπ) είτε ιδιωτικής προέλευσης (πχ οικογένεια, ιδιωτικές συναλλαγές κλπ) και στους οποίους το άτομο αναγκάζεται να εισέλθει άλλοτε με τη βούλησή του (πχ γάμος, σπουδές κλπ) άλλοτε πάλι υποχρεωτικά (πχ στρατιωτική θητεία). Το ερώτημα που προκύπτει είναι εαν σε αυτού του είδους τις σχέσεις εφαρμόζονται τα συνταγματικά δικαιώματα και το άτομο δύναται να προστατευθεί εισερχόμενο σε αυτές. Στη σύγχρονη έννομη τάξη και μέσα από το ίδιο το σύνταγμα προκύπτει ότι αυτό προστατεύει και αναγνωρίζει όχι μόνο δικαιώματα, αλλά και θεσμούς, προστασία η οποία γίνεται ταυτόχρονα και συνταγματική επιταγή. Από την τεολογική εξάλλου ερμηνεία του συντάγματος προκύπτει ότι σκοπός του συντακτικού νομοθέτη είναι να το καταστήσει ρυθμιστή της σύνολης έννομης τάξης (ιδιωτικής- δημόσιας) κάτι το οποίο προκύπτει εμφανώς από το αρθ. 25 παρ. 1 εδαφ. γ'. Από το ίδιο αυτό άρθρο συνάγεται και η αρχή της βασικής ισχύος των συνταγματικών δικαιωμάτων κατά την οποία «κατ'αρχήν όλα τα συνταγματικά δικαιώματα εφαρμόζονται σε όλες τις έννομες σχέσεις και ως προς όλο τους το περιεχόμενο» .

Η καθολικότητα αυτή της εφαρμογής των συνταγματικών δικαιωμάτων σημαίνει ότι αυτά ισχύουν και εφαρμόζονται όχι μόνο στο γένικο κυριαρχικό πεδίο – όπως η παραδοσιακή θεωρία ορίζει- αλλά και στα δυο πεδία ταυτόχρονα.

3.Η δομή των συνταγματικών δικαιωμάτων

Κάθε συνταγματικό δικαίωμα μπορεί να παρασταθεί με έναν κύκλο ο οποίος έχει πυρήνα και περιφέρεια.

Ο πυρήνας αναφέρεται στην κτήση έκαστου συνταγματικού δικαιώματος και αρχικά περιλαμβάνει το προστατευόμενο αγαθό το οποίο μέσω της συνταγματικής κατοχύρωσης ανάγεται από απλό πνευματικό ή υλικό αγαθό σε συνταγματικό. Τα συνταγματικά κατοχυρωμένα αυτά αγαθά αποτελούν εκφάνσεις της ζωής του ανθρώπου, μορφές συμπεριφοράς, οι οποίες χρήζουν προσδιορισμού. Ο προσδιορισμός του προστατευόμενου αγαθού, γίνεται μέσω του λεγόμενου «εννοιολογικού προσδιορισμού» που εξειδικεύει το κάθε δικαίωμα και δείχνει πως το αντιλαμβάνεται ο συντακτικός νομοθέτης, προσδιορισμός, ο οποίος πραγματοποιείται με την ερμηνεία των κανόνων του συντάγματος. Τέλος στον

πυρήνα των συνταγματικών δικαιωμάτων περιλαμβάνεται η ικανότητα κτήσης κάθε δικαιώματος, η οποία συνιστά τη νομική αναγνώριση του ανθρώπου, ως ανθρώπου και που αφορά στην ικανότητά του να είναι φορέας συνταγματικών δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. Έτσι κάθε άτομο έχει τη γενική ικανότητα να είναι φορέας συνταγματικών δικαιωμάτων, όχι όμως όλων. Ικανότητα κτήσης δε σημαίνει και ικανότητα άσκησης. Ικανότητα άσκησης περιλαμβάνεται στην περιφέρεια του κύκλου που παριστά τη δομή κάθε δικαιώματος. Περιφέρεια είναι η άσκηση του συνταγματικού δικαιώματος, δηλαδή «η με την ενεργοποίηση της σύμφυτης εξουσίας και σύμφωνα με τους κανόνες δικαίου απόλαυση, προστασία και διάθεση του δικαιώματος από το δικαιούχο». Η άσκηση έκαστου δικαιώματος περιλαμβάνει αρχικά την ικανότητα άσκησης δηλαδή τότε κάποιος είναι ικανός να το χρησιμοποιήσει και η οποία συχνά συμπίπτει με την ικανότητα προς δικαιοπραξία. Ύψιστο παράδειγμα αποτελούν οι ανήλικοι, οι οποίοι αν και είναι φορείς δικαιωμάτων δεν έχουν δικαιώματα άσκησής τους, καθιστώντας με τον τρόπο την ενηλικίωση μετάβαση προς την ικανότητα αυτή. Συγχρόνως και ενώ κατοχυρώνεται η ελευθερία άσκησης, η υλοποίηση της εξουσίας, που απορρέει από κάθε δικαίωμα τίθεται υπό όρους, δηλαδή αν και ο καθένας είναι ελεύθερος να ασκήσει τα δικαιώματά του, πρέπει να εξετάζεται και ο τόπος, ο τρόπος και χρόνος άσκησής τους, μια και αυτά κατοχυρώνονται συνταγματικά μέσα σε συγκεκριμένο κοινωνικό περιβάλλον. Επομένως πρέπει να τεθούν κάποια όρια στην ελεύθερη αυτή άσκηση και κάποιοι αιτιώδεις θεμιτοί περιορισμοί τόσο από το σύνταγμα όσο και από τον κοινό νομοθέτη. Για παράδειγμα αν και καθένας μπορεί να διαδηλώνει ελεύθερα αυτό δε μπορεί να το κάνει κατά τις νυχτερινές ώρες κοινής ησυχίας. Τέλος, το ίδιο το σύνταγμα αλλά και ο κοινός νομοθέτης θέτει όρια ασκήσεως των κοινών δικαιωμάτων στους φορείς τους.

III. ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΕΙΣ ΑΣΚΗΣΗΣ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

1. Γενικά

Η κατα κυριολεξία περιφέρεια του «κύκλου» που παριστά τη δομή των συνταγματικών δικαιωμάτων αποτελείται από τις οριοθετήσεις άσκησής τους. «Οριοθέτηση είναι ο με διατάξεις δικαίου στο πλαίσιο της γενικής σχέσης πραγματοποιούμενος καθορισμός του γενικού περιεχομένου, ο προσδιορισμός των ανωτάτων ορίων άσκησης των δικαιωμάτων.¹⁷

Όπως λοιπόν προκύπτει από τον παραπάνω ορισμό, οι οριοθετήσεις ανήκουν στη δομή του δικαιώματος και συνιστούν κανόνες-διατάξεις δικαίου. Αναφέρονται στον τρόπο άσκησης έκαστου συνταγματικού δικαιώματος ώστε αυτή να είναι σύμφωνη με τους κανόνες δικαίου. Οι οριοθετήσεις ασκούνται μόνο στα πλαίσια της γενικής σχέσης (κυριαρχικής ή διαπροσωπικής) και θέτουν τα όρια δράσης τόσο των ιδιωτών όσο και της κρατικής

εξουσίας , αποτελώντας «νομικούς οδηγούς» χρήσης και απόλαυσης κάθε κτηθέντος δικαιώματος.

Η οριοθέτηση από πλευράς συντακτικού νομοθέτη συνίσταται στην περιγραφή της επιτρεπόμενης και σεβαστής από το νόμο συμπεριφοράς , ενώ συχνά το όριο χαράσσεται με την περιγραφή μιας απορριπτόμενης από το νόμο συμπεριφοράς . Έτσι για παράδειγμα στο άρθρο 12 παρ.2 του Συντάγματος αναφέρεται ότι λόγος διάλυσης ενός σωματείου είναι η παραβίαση του νόμου ή ουσιώδους διάταξης του καταστατικού του σωματείου. Άλλες επίσης φορές όριο στη ελεύθερη άσκηση δικαιώματος θέτει ο συντακτικός νομοθέτης προκρίνοντας αντικειμενικούς λόγους όπως η εθνική ασφάλεια ή η κοινωνικοοικονομική ζωή. Σημαντικό παράδειγμα στην εν λόγω περίπτωση συνιστά το άρθρο 5 Α του Συντάγματος όπου αναγνωρίζεται το δικαίωμα του καθενός στην πληροφόρηση ,ενώ συγχρόνως ο συντακτικός νομοθέτης θέτει όρια στην ελεύθερη άσκηση του εν λόγω δικαιώματος προκρίνοντας την εθνική ασφάλεια , την καταπολέμηση του εγκλήματος αλλά και την προστασία των δικαιωμάτων και των συμφερόντων των τρίτων.

2. Οριοθέτηση vs Περιορισμός

Κατά την παραδοσιακή θεωρία και στα πλαίσια της αναζήτησης του πεδίου εφαρμογής των συνταγματικών δικαιωμάτων , οριοθέτηση και περιορισμός αποτελούσαν έννοιες ταυτόσιμες . Η ταύτιση των εννοιών αυτών προέκυπτε κυρίως από την άποψη ότι οι ελευθερίες και τα δικαιώματα εφαρμόζονται μόνο στις σχέσεις που αφορούν το κράτος με τους πολίτες και επομένως κάθε δέσμευση της ελεύθερης άσκησης τους γίνεται αντιληπτή ως περιορισμός . Με την πρόοδο όμως και την εξέλιξη της θεωρητικής συζήτησης σχετικά με το πεδίο εφαρμογής των συνταγματικών δικαιωμάτων και σύμφωνα με τη σύγχρονη θεωρία κατά την οποία γίνεται αποδεκτό ότι αυτά εφαρμόζονται τόσο στη γενική σχέση όσο και στην ειδική σχέση αλλά κυρίως στις σχέσεις μεταξύ των ιδιωτών , προκύπτει ότι οι δύο έννοιες – οριοθέτηση και περιορισμός – δεν είναι ταυτόσιμες αλλά υπάρχουν ανάμεσα τους ουσιαστικές διαφορές .

« Περιορισμός ,με την ευρύτερη έννοια του όρου , είναι κάθε με ανθρώπινη ενέργεια προκαλούμενη συρρίκνωση του γενικού περιεχομένου του δικαιώματος δηλαδή της κτήσης (προστατευόμενου αγαθού , ικανότητας κτήσης) ή της (κατά χρόνο , τόπο , τρόπο) άσκησης». 18

Από τον παραπάνω ορισμό και σε σύγκριση με τον ορισμό της οριοθέτησης 19γίνονται σαφείς σημαντικές διαφορές ανάμεσα στις δύο αυτές έννοιες . Αρχικά λοιπόν ο περιορισμός ενός συνταγματικού δικαιώματος μπορεί να εμφανιστεί τόσο κατά την διάρκεια κτήσης του συνταγματικού δικαιώματος αλλά και κατά την άσκησή του από τον εκάστοτε φορέα , ενώ αντίθετα η οριοθέτηση γίνεται αντιληπτή μόνο στα πλαίσια άσκησης των συνταγματικών δικαιωμάτων. Επιπλέον ενώ η οριοθέτηση προσδιορίζει το μεγαλύτερο δυνατό περιεχόμενο έκαστου συνταγματικού δικαιώματος ,αντίθετα ο περιορισμός συνιστά συρρίκνωση του γενικού περιεχομένου του , συνιστά υποχώρηση προς τα μέσα από τη γραμμή οριοθέτησης του κύκλου που παριστά τα συνταγματικά δικαιώματα.

Επιπρόσθετα , και μέσα στα πλαίσια της διάκρισης των δύο πεδίων εφαρμογής των συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων –γενικού και ειδικού- γίνονται εμφανείς και άλλου είδους διαφορές ανάμεσα στις δύο έννοιες . Ο νομοθέτης δύναται λοιπόν να ορίσει περιορισμούς σχετικά με τον τρόπο κτήσης και απόλαυσης των συνταγματικών δικαιωμάτων μόνο στα πλαίσια της ειδικής σχέσης κάτι το οποίο δεν είναι ανεκτό στη γενική κυρίαρχη ή διαπροσωπική σχέση μέσα στα όρια του φιλελεύθερου κράτους . Στη γενική σχέση χωρούν μόνο οριοθετήσεις του γενικού περιεχομένου των συνταγματικών δικαιωμάτων . Τέλος πρέπει να σημειωθεί ότι ενώ οι οριοθετήσεις αφορούν όλα ανεξαιρέτως τα συνταγματικά δικαιώματα και όλους τους φορείς και αποδέκτες τους , αντίθετα οι περιορισμοί έχουν εφαρμογή μόνο σε ένα στενό κύκλο δικαιωμάτων και είναι ανεκτοί μόνο σε ειδικές σχέσεις και για συγκεκριμένα δικαιώματα , όπου και όταν προβλέπονται από το Σύνταγμα και τους συμφωνούς μ' αυτό νόμους.

Επομένως κατά τη διαδικασία εφαρμογής των συνταγματικών δικαιωμάτων πρέπει να εντοπίζεται αν η εφαρμογή αυτή συντελείται στο πεδίο της γενικής ή ειδικής σχέσης . Στην πρώτη χωρούν μόνο οριοθετήσεις με τις οποίες ο συντακτικός νομοθέτης δεν περιορίζει , αλλά χαράσσει το ανώτατο όριο ελεύθερης άσκησης κάθε δικαιώματος . Αντίθετα περιορισμοί είναι ανεκτοί μόνο στα πλαίσια εφαρμογής των συνταγματικών δικαιωμάτων στην ειδική σχέση ,είτε κυρίαρχη είτε διαπροσωπική.Χαρακτηριστικό παράδειγμα διάκρισης οριοθετήσεις και περιορισμού παρέχει η διάταξη του άρθρου 9 του συντάγματος : «Η κατοικία του καθενός είναι άσυλο . Η ιδιωτική και οικογενειακή του ατόμου είναι απαραβίαστη. Καμία έρευνα δεν γίνεται σε κατοικία παρά μόνο όταν και όπως ο νόμος ορίζει και πάντοτε με την παρουσία εκπροσώπων της δικαστικής εξουσίας». Η διάταξη εισάγει την

έρευνα ως περιορισμό του αντίστοιχου δικαιώματος . Όμως η έρευνα δεν εισάγεται στη γενική σχέση . Αποτελεί περιορισμό , που εισάγεται στο πλαίσιο της ειδικής ποινικής σχέσης , την οποία γνωρίζει και διαπλάσσει το Σύνταγμα .20

3. Διάκριση των οριοθετήσεων

Στο Σύνταγμα και στους σύμφωνους με αυτό νόμους προβλέπονται οριοθετήσεις των συνταγματικών δικαιωμάτων , οι οποίες μπορούν να διακριθούν σε ειδικές και γενικές

A.Ειδικές οριοθετήσεις

Ειδική οριοθέτηση είναι ο με ειδικές διατάξεις πραγματοποιούμενος καθορισμός του γενικού περιεχομένου κάθε συγκεκριμένου θεμελιώδους δικαιώματος.21

Η ειδική οριοθέτηση συνίσταται αρχικά στον καθορισμό του περιεχομένου κάθε συνταγματικού δικαιώματος και ελευθερίας ,από τον συντακτικό νομοθέτη , ο οποίος χρησιμοποιεί λέξεις που έχουν συγκεκριμένο σημασιολογικό εύρος .Άλλοτε οι λέξεις που χρησιμοποιούνται από τον συντάκτη του Συντάγματος συμπίπτουν με την κοινή τους χρήση , οπότε είναι κατανοητές και δεν χρίζουν κάποιου ορισμού . Άλλες πάλι φορές γίνεται χρήση όρων οι οποίοι υπάρχουν και σε άλλα νομοθετικά κείμενα , έχοντας κάποτε το ίδιο περιεχόμενο και την ίδια ευρύτητα όπως και σ'αυτά , ενώ άλλοτε στα κείμενα αυτά οι όροι έχουν αρκετά περιορισμένο περιεχόμενο με αποτέλεσμα να καθίσταται απαραίτητη η ευρύτερη ερμηνεία τους , από τη στιγμή μάλιστα που οι όροι αυτοί χρησιμοποιούνται για τον προσδιορισμό θεμελιωδών για των άνθρωπο δικαιώματα. Σημαντικό παράδειγμα σ' αυτή την περίπτωση αποτελούν οι όροι «οικογένεια»(άρθρο 21 Σ) και «κατοικία»(άρθρο 9) όπου στο κείμενο του Συντάγματος έχουν ιδιαίτερη ευρύτητα και απέχουν πολύ από τους αντίστοιχους έννοιες του Αστικού Δικαίου.22 Βέβαια σε πολλές περιπτώσεις ο συντακτικός νομοθέτης όρους οι οποίοι έχουν πιό περιορισμένο περιεχόμενο σε σχέση μ' αυτό που οι έννοιες έχουν κατά την κοινή τους χρήση . Ως παράδειγμα μπορεί να χρησιμοποιηθεί το άρθρο 13 του Συντάγματος κατά το οποίο προστατεύονται μόνο οι «γνωστές θρησκείες».Σκοπός του νομοθέτη στην εν λόγω περίπτωση είναι να χαράξει τα όρια της συνταγματικής προστασίας και όχι να περιορίσει το δικαίωμα της θρησκευτικής ελευθερίας . Επιπλέον στα πλαίσια της ειδικής οριοθέτησης τίθεται το ζήτημα της εξουσιοδότησης ή μη του συντακτικού νομοθέτη στον κοινό , ώστε ο τελευταίος να προσδιορίσει τα όρια προστασίας κάποιων συνταγματικών δικαιωμάτων . Ο κοινός νομοθέτης μέσα στα όρια της νομοθετικής του αρμοδιότητας και χωρίς την εξουσιοδότηση του συντακτικού νομοθέτη , μπορεί να καθορίσει νομικές έννοιες , παρέχοντας ορισμούς ,οι οποίοι πρέπει πάντοτε να είναι σύμφωνοι με τις συνταγματικές διατάξεις . Άλλες πάλι φορές ο συντακτικός νομοθέτης εξουσιοδοτεί τον κοινό νομοθέτη να προσδώσει περιεχόμενο σ'ένα συγκεκριμένο συνταγματικό δικαίωμα. Σ' αυτή την περίπτωση υπάρχει «επιφύλαξη υπέρ του νόμου» και ο νομοθέτης δύναται να εισαγάγει περιορισμούς , πάντα όμως εντός των ορίων του επιτρεπτού και ανεκτού από το Σύνταγμα , χωρίς δηλαδή να προσβάλλεται η αρχή της αναλογικότητας , ο πυρήνας του προστατευόμενου δικαιώματος ,το φιλελεύθερο δημοκρατικό πολίτευμα και χωρίς να γίνεται κατάχρηση εξουσίας απο πλευράς νομοθέτη. Τέλος μέσα σε μια διάταξη του συνταγματικού κειμένου είναι δυνατό να εντοπιστεί μία ή περισσότερες από τις γενικές οριοθετικές ρήτρες , όπως αυτές προκύπτουν από 5 παρ.1 και 25 του Σ ,δηλ η ρήτρα της συνταγματικής νομιμότητας , η ρήτρα της κοινωνικότητας και η ρήτρα της χρηστότητας . Σ' αυτή την περίπτωση σκοπός του συντακτικού νομοθέτη είναι να δώσει μεγαλύτερη έμφαση ,να επιστήσει την προσοχή των φορέων και των αποδεκτών των προστατευόμενων δικαιωμάτων , ώστε αυτοί να επιδείξουν το μεγαλύτερο δυνατό σεβασμό στις οριοθετήσεις αυτές .Παράδειγμα αποτελεί το άρθρο 5 Α του Συντάγματος στο οποίο κατοχυρώνεται το δικαίωμα του καθενός στην πληροφόρηση , το οποίο οριοθετείται από την εθνική ασφάλεια , την καταπολέμηση του εγκλήματος και τα δικαιώματα των τρίτων .

B. Γενικές Οριοθετήσεις

Γενική οριοθέτηση είναι ο με γενικές διατάξεις καθορισμός του γενικού περιεχομένου των συνταγματικών δικαιωμάτων .Στο ελληνικό Σύνταγμα οι διατάξεις αυτές βρίσκονται αρχικά στο άρθρο 5 παρ.1 όπου ορίζεται ότι «καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική ,οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας , εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα και τα χρηστά ήθη».Επίσης το άρθρο 25 στο σύνολό του προκρίνονται και επαναλαμβάνονται οι αυτές οριοθετήσεις . Από το συνδυασμό των δύο αυτών άρθρων προκύπτουν τρεις επάλληλες και αλληλοσυμπληρούμενες γενικές οριοθετικές ρήτρες . Η ρήτρα της συνταγματικής νομιμότητας , η ρήτρα της κοινωνικότητας και η ρήτρα της χρηστότητας .

Ζήτημα προκύπτει στη θεωρία για το εάν οι γενικές αυτές οριοθετήσεις ισχύουν και

εφαρμόζονται σ' όλα τα συνταγματικώς κατοχυρωμένα δικαιώματα ή αν ισχύουν μόνο στο άρθρο 5 παρ.1 και όπου ειδικά προβλέπονται . Το πρόβλημα κυρίως εμφανίζεται στο μέρος των χρηστών ηθών ,καθώς το Σύνταγμα και τα δικαιώματα των άλλων είναι σχεδόν αυτονόητο ότι πρέπει να τυγχάνουν καθολικής εφαρμογής . Κάτα την κρατούσα στη θεωρία άποψη υποστηρίζεται ότι οι γενικές οριοθετικές ρήτρες ισχύουν και εφαρμόζονται μόνο στο άρθρο 5 παρ.1 και όπου ειδικά προβλέπεται μία ή περισσότερες από αυτές και όχι σε όλα ανεξαιρέτως τα συνταγματικά δικαιώματα .Οι υποστηρικτές της άποψης αυτής θεωρούν πως η πρόβλεψη του άρθρου 5 παρ.1 καθιστά περιορισμούς στο δικαιώματα της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας και όχι οριοθετήσεις . Η εν λόγω θεωρία κάνει υποστηρίζει πως στη συγκεκριμένη περίπτωση πρέπει να εφαρμοστεί η αρχή «lex specialis derogat lex generalis»(η ειδική διάταξη υπερισχύει της γενικής) , και επομένως οι ειδικότερες συνταγματικές διατάξεις υπερισχύουν του γενικού άρθρου 5 παρ.1 .23 Αντίθετα μέρος της θεωρίας αλλά κυρίως στη νομολογία υποστηρίζεται πως οι γενικές οριοθετήσεις ισχύουν και εφαρμόζονται σε όλα ανεξαιρέτως τα συνταγματικά δικαιώματα , ακόμα δηλαδή και όταν δεν προβλέπονται ειδικότερα σε κάποια διάταξη. Η άποψη αυτή βασίζεται στο γεγονός ότι από την οριοθετική αυτή τριάδα που προέρχεται από το Σύνταγμα , πηγάζουν αντικειμενικοί κανόνες δικαίου που πρέπει να εφαρμόζονται και να ισχύουν όχι μόνο στις διατάξεις του Συντάγματος αλλά στη σύνολη έννομη τάξη και οι οποίοι αφορούν τόσο τους φορείς των συνταγματικών δικαιωμάτων όσο και τα κρατικά όργανα .Στις περιπτώσεις όπου μια από τις ρήτρες αυτές προβλέπεται σε ειδικότερη διάταξη του Συντάγματος ή εξειδικεύεται η γενική ρύθμιση τότε συνεφαρμόζεται η γενική με την ειδική διάταξη. Αν ο συντακτικός νομοθέτης σιωπά και δεν αναφέρεται στην ειδική διάταξη σε κάποια από τις παραπάνω οριοθετήσεις , τότε και πάλι ισχύει η συνεφαρμογή της ειδικής και της γενικής διάταξης .Ο κανόνας «lex specialis derogat lex generalis» ισχύει και εφαρμόζεται μόνο σε περίπτωση διάστασης ειδικής και γενικής διάταξης .Σ' αυτή την περίπτωση η ειδική διάταξη υπερισχύει της γενικής και εφαρμόζεται μόνο κατά το μέρος όπου υπάρχει διάσταση .

IV.ΓΕΝΙΚΕΣ ΟΡΙΟΘΕΤΙΚΕΣ ΡΗΤΡΕΣ

1.Ρήτρα συνταγματικής νομιμότητας

Το άρθρο 5 παρ.1 ορίζει ότι «καθένας μπορεί να αναπτύσσει ελευθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική , οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας , εφόσονδεν παραβιάζει το Σ ...» και από αυτό προκύπτει η ρήτα της συνταγματικής νομιμότητας .Σύμφωνα μ'αυτή η δράση όλων των κοινωνιών του δικαίου δηλαδή και των κρατικών οργάνων και των ιδιωτών πρέπει να είναι σύμφωνη με τις διατάξεις του Συντάγματος και τους σύμφωνους μ'αυτό νόμους .

Μ' αυτό τον τρόπο το Σύνταγμα και οι νόμοι που απορρέουν από αυτό καθίστανται όριο στην άσκηση των συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων και συγχρόνως ορίζουν τη δράση των οργάνων της κρατικής εξουσίας . Η οριοθέτηση είναι σχεδόν αυτονόητη και δεν χωρεί κανενός είδους αμφισβήτηση ότι για την άσκηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων πρέπει πέρα και πάνω απ' όλα να λαμβάνονται υπόψιν οι διατάξεις του Συνταγματικού κειμένου . Σκοπός του συντακτικού νομοθέτη είναι να δώσει έμφαση στην τήρηση του Συντάγματος και στην εφαρμογή των ορισμών του , τόσο από πλευράς των φορέων τους όσο και από πλευράς των αποδεκτών των εν λόγω ορισμών .Ο συντακτικός νομοθέτης μ' αυτό τον τρόπο προσδιορίζει τα όρια δράσης του κοινού νομοθέτη και δεν του παρέχει «γενική επιφύλαξη νόμου» . Ο κοινός νομοθέτης δηλαδή δεν μπορεί να περιορίσει το γενικό περιεχόμενο συνταγματικά κατοχυρωμένου δικαιώματος , επικαλούμενος το Σύνταγμα .Αυτό είναι επιτρεπτό όπου και όταν συγκεκριμένη διάταξη του Συντάγματος το ορίζει ρητά .Μ'αυτό τον τρόπο είναι εφικτός ο έλεγχος συνταγματικότητας τόσο των νόμων όσο και των δικαστικών αποφάσεων .

2. Ρήτρα χρηστότητας

Το άρθρο 5 παρ.1 ορίζει ότι «καθένας μπορεί να αναπτύσσει ελευθερά την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας, εφόσον ...δεν παραβιάζει ...τα χρηστά ήθη». Από τη διάξη αυτή προκύπτει η ρήτρα της χρηστότητας κατά την οποία οι φορείς των συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων οφείλουν κατά την άσκηση τους να σέβονται τα χρηστά ήθη, να τηρούν την αρχή της καλής πίστης και να μην κάνουν κατάχρηση των παρεχομένων σ' αυτούς δικαιωμάτων. Η γενική αυτή ρήτρα διαπνέει ολόκληρο το κείμενο του Συντάγματος, προσεγγίζει το δίκαιο από ηθικής άποψης και αποτελεί ευύψιστη αξιολογική έννοια, η οποία διαχέεται σ' ολόκληρη την έννομη τάξη. Αρχικά λοιπόν, στη γενική αυτή ρήτρα προβάλλεται ο σεβασμός στα «χρηστά ήθη». Χρηστά ήθη είναι άγραφοι κανόνες κοινωνικής ηθικής. Όταν το Σύνταγμα παραπέμπει στα χρηστά ήθη είναι σαν να παραπέμπει σε πρωτογενή πηγή του δικαίου. 24 Κάθε συμπεριφορά των φορέων των συνταγματικών δικαιωμάτων που έχει σχέση με τις διανθρώπινες σχέσεις πρέπει να οριοθετείται από τα χρηστά ήθη, τα οποία αναδεικνύουν τη συμπεριφορά του έντιμου ανθρώπου. Η συμπεριφορά των κοινωνιών του δικαίου πρέπει να προσιδιάζει με το πρότυπο των χρηστών ηθών και να μην αντίκειται σ' αυτά, έτσι ώστε να ενισχύεται η εμπιστοσύνη και η σταθερότητα στις μεταξύ τους σχέσεις. Η γενική ρήτρα του σεβασμού των χρηστών ηθών (αρ.5 παρ.1 Σ) αποσκοπεί στη να αποτροπή κάθε ανήθικης άσκησης των θεμελιωδών δικαιωμάτων. 25 Αποδέκτες της οριοθετικής αυτής ρήτρας είναι τόσο οι φορείς των συνταγματικών δικαιωμάτων όσο και ο κοινός νομοθέτης, ο οποίος δεν δύναται να νομοθετεί αντίθετα προς τα χρηστά ήθη, αλλά ούτε μπορεί να εισάγει περιορισμούς στα δικαιώματα που παρέχει το Σύνταγμα «εν ονόματι των χρηστών ηθών». Τα χρηστά ήθη υπάρχουν και θέτουν όρια στη συμπεριφορά των κοινωνιών του δικαίου και σ' άλλους τομείς του και κυρίως στον Αστικό Κώδικα, όπου γίνεται λόγος για σεβασμό στα χρηστά ήθη. 26 Επίσης στα πλαίσια της χρηστότητας απαγορεύεται η κατάχρηση δικαιώματος, όπως αυτό προβλέπεται στο άρθρο 25 παρ.3 του Συντάγματος. Κατάχρηση δικαιώματος συνιστά η νομότυπη μεν άσκηση δικαιώματος, πλην όμως υπερβολική και για το λόγο αυτό μη ανεκτή από την έννομη τάξη. Πρόκειται επομένως για νόμιμη συμπεριφορά, η οποία όμως ασκείται κατά τρόπο υπερβολικό από τον φορέα του θεμελιώδους δικαιώματος. Τα όρια ανάμεσα στη θεμιτή χρήση και την αθέμιτη κατάχρηση δικαιώματος είναι συχνά δυσδιάκριτα, από τη στιγμή μάλιστα που ο συντακτικός νομοθέτης δεν ορίζει την έννοια της κατάχρησης δικαιώματος. Τα όρια αυτά προκύπτουν από τη σύνολη συνταγματική τάξη και ειδικότερα από το σκοπό του εκάστοτε δικαιώματος, τον οποίο υπερακοντίζει ή αντιστρατεύεται ο καταχρώμενος. 27 Κατάχρηση συντρέχει όταν δεν παραβιάζεται μεν κάποια ρητή διάταξη, αλλά η χρήση του δικαιώματος αντιστρατεύεται τη συνταγματική τάξη και ειδικά το σκοπό του συγκεκριμένου δικαιώματος, όταν δηλαδή δεν παραβιάζεται το γράμμα, αλλά το πνεύμα του Συντάγματος.

Το κενό που δημιουργείται στο Σύνταγμα από την έλλειψη ορισμού της κατάχρησης μπορεί να καλυφθεί από το άρθρο 281 28 του Αστικού Κώδικα, άρθρο το οποίο συμπληρώνει το άρθρο 25 παρ.3, ενόψει μάλιστα της ενότητας της έννομης τάξης. Για πολλούς ωστόσο συγγραφείς η αναλογική εφαρμογή του άρθρου 281 Α.Κ στα συνταγματικά δικαιώματα δεν είναι ορθή γιατί η διάταξη 25 παρ.3 αφορά στα όρια δράσης της κρατικής εξουσίας έναντι των ατομικών –θεμελιωδών δικαιωμάτων ενώ οι διατάξεις του Αστικού Κώδικα αφορούν αποκλειστικά τις ιδιωτικές σχέσεις. 29 Όμως και οι αποφάσεις της νομολογίας συνάδουν με την χρήση του Α.Κ 281 στα συνταγματικά δικαιώματα και στις αποφάσεις των δικαστηρίων γίνεται συχνά αναλογική εφαρμογή του εν λόγω άρθρου και στις δημόσιες σχέσεις. 30 Η κατάχρηση συνταγματικών δικαιωμάτων δεν ισχύει μόνο για τους φορείς τους αλλά και για όσους είναι φορείς κρατικής εξουσίας.

Η καταχρηστική άσκηση δικαιώματος δεν επιφέρει κυρώσεις για τον καταχρώμενο φορέα του. Μοναδική κύρωση με την ευρύτερη έννοια του όρου είναι πως η συγκεκριμένη συμπεριφορά, αφού είναι μη ανεκτή από την έννομη τάξη δεν μπορεί να απολαμβάνει συνταγματικής προστασίας και έτσι ο καταχρώμενος δε δύναται πλέον να επικαλείται το δικαίωμα αυτό και να ζητά την προστασία που απορρέει από αυτό.

3. Ρήτρα κοινωνικότητας

Στο άρθρο 5 παρ.1 του Συντάγματος ορίζεται ότι «καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων», ενώ στο άρθρο 25 ορίζεται: α) στην παρ.1 «τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγυήση του Κράτους ...» β) στην παρ.2 «η αναγνώριση και η προστασία των θεμελιωδών και απaráγραπτων δικαιωμάτων του ανθρώπου από την Πολιτεία αποβλέπει στην

πραγμάτωση της κοινωνικής προόδου μέσα σε ελευθερία και δικαιοσύνη» και γ) στην παρ.4 «το κράτος δικαιούται να αξιώνει από όλους τους πολίτες την εκπλήρωση του χρέους της κοινωνικής και εθνικής αλληλεγγύης». Από τις παραπάνω διατάξεις του συνταγματικού κειμένου γίνεται σαφές ότι ο συντακτικός νομοθέτης αντιμετωπίζει τους φορείς των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ως μεμονωμένα άτομα και ως μέλη του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου . Από τις παραπάνω επιταγές του συντάκτη του νομοθετικού κειμένου προκύπτει η ρήτρα της κοινωνικότητας η οποία έχει δύο διαστάσεις , αναφέρεται δηλαδή τόσο στο κοινωνικό σύνολο όσο και σε κάθε κοινωνό του δικαίου χωριστά .

A. Η κοινωνική οριοθέτηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων

Η κοινωνική οριοθέτηση των συνταγματικών δικαιωμάτων αποτελεί καταρχήν αναγκαιότητα που απορρέει από την ίδια την κοινωνική συνύπαρξη . Τα δικαιώματα που παρέχει το Σύνταγμα και η ελευθερία δράσης του ατόμου δεν είναι ελευθερία του Ροβινσώνα όπως χαρακτηριστικά λέγεται .³¹ Ο άνθρωπος όντας μέλος του κοινωνικού συνόλου δε μπορεί παρά να ασκεί τα δικαιώματά του έχοντας ως γνώμονα της δράσης του ότι αυτά ισχύουν και εφαρμόζονται μόνο μέσα στα πλαίσια του συνόλου αυτού . Η ρήτρα της κοινωνικότητας αποτελεί οριοθέτηση με τη στενή έννοια του όρου , με την οποία δεν περιορίζονται δικαιώματα όπως συχνά υποστηρίζεται³² , αλλά μορφοποιούν τον τρόπο άσκησης έκαστου συνταγματικού δικαιώματος από τους φορείς του , οι οποίοι οφείλουν να σέβονται και να μην υπερβαίνουν τα όρια αυτά . Ο συντακτικός νομοθέτης εξάρει στο άρθρο 25 το κοινωνικό στοιχείο των δικαιωμάτων με τις επαναλήψεις του όρου , τονίζοντας τη σημασία που δίνει στο στοιχείο αυτό . Επομένως τα δικαιώματα των άλλων δεν είναι μόνο όριο αλλά και προϋπόθεση για την ελεύθερη άσκηση του δικαιώματος του καθενός , όπως και τα δικαιώματα και οι ελευθερίες του καθενός αποτελούν προϋπόθεση για την ελευθερία όλων .

B. Το γενικό συμφέρον:

Στα πλαίσια της συζήτησης των γενικών οριοθετικών ρητρών και συγκεκριμένα της ρήτρας της κοινωνικότητας γίνεται λόγος για την έννοια του γενικού συμφέροντος , που χρησιμοποιείται σε ειδικότερες διατάξεις του Σ33.

Κατά την παραδοσιακή θεωρία κατά την οποία τα ατομικά δικαιώματα ίσχυαν και εφαρμόζονταν μόνο στις σχέσεις που αφορούσαν το κράτος και τους πολίτες , γίνονταν διάκριση ανάμεσα στο ατομικό και γενικό συμφέρον . Το ατομικό υπερεπέρυσε του γενικού-δημοσίου συμφέροντος αφού τα δικαιώματα είχαν ατομοκεντρικό χαρακτήρα . Κατά τη σύγχρονη όμως θεωρία και το αναθεωρημένο Σύνταγμα του 2001 όπου γίνεται δεκτό πως η έννομη τάξη στο σύγχρονο κράτος δικαίου είναι ενιαία , ότι δηλαδή ιδιωτικό και δημόσιο συμφέρον αποτελούν μια ενότητα , δεν μπορεί να γίνει λόγος για διαχωρισμό ανάμεσα στα δύο . Η ισοτιμία των δύο αυτών στοιχείων του δικαίου αποτελεί το κύριο χαρακτηριστικό του σύγχρονου φιλελεύθερου δημοκρατικού κράτους που από ατομοκεντρικό αποκτά ανθρωποκεντρικό και κοινωνικό προσανατολισμό μέσα από ρητή διάταξη του ίδιου του Συντάγματος το οποίο στο άρθρο 25 παρ1 εδ.1 αναφέρεται στην αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου. Μέσα λοιπόν σ'ένα τέτοιο κράτος το συμφέρον της μονάδας αποτελεί συμφέρον του συνόλου και το αντίστροφο και επομένως δεν μπορεί το ένα να υπερέχει του άλλου . Το δημόσιο συμφέρον δεν χρησιμοποιείται από το συντακτικό νομοθέτη ως αόριστη έννοια αλλά ως σύνθεση των συμφερόντων όλων των φορέων των συνταγματικών δικαιωμάτων. Επομένως δεν μπορεί να εισαχθεί κανένας περιορισμός ατομικού συνταγματικού δικαιώματος εν ονόματι του γενικού-δημοσίου συμφέροντος . Κατά το Σύνταγμα , αυτό αποτελεί όριο στη δράση των φορέων μόνο αναφορικά με τα οικονομικά συνταγματικά δικαιώματα των άρθρων 17 παρ.1 και 106 , όπου ειδικά προβλέπεται ότι το δημόσιο συμφέρον υπερεπέρυ του ατομικού .

V.ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΛΛΩΝ

Το άρθρο 5 παρ.1 του Συντάγματος ορίζει ότι «καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική ,οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας , εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων».Από τη διάταξη αυτή του Συντάγματος συνάγεται ότι τα «δικαιώματα των άλλων» φορέων των συνταγματικών δικαιωμάτων αποτελούν όριο στην άσκηση έκαστου συνταγματικά κατοχυρωμένου δικαιώματος από κάθε φορέα του ξεχωριστά .

Η οριοθέτηση των ατομικών δικαιωμάτων σε συνάρτηση με τις ελευθερίες των άλλων είχε ήδη προβλεφθεί από την Γαλλική διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του πολίτη το 1789 , όπου στο άρθρο 4 ορίζονταν ότι «η ελευθερία έγκειται στο να μπορεί κανείς να κάνει κάθε τι που δεν βλάπτει τον άλλο •έτσι η άσκηση των φυσικών δικαιωμάτων κάθε ανθρώπου δεν έχει άλλα όρια από εκείνα που εξασφαλίζουν στα μέλη της κοινωνίας την απόλαυση αυτών των ίδιων δικαιωμάτων». 34Αλλά και ο Ρήγας Φεραίος είχε χρησιμοποιήσει το απόφθεγμα πως «το δικαίωμα του ενός σταματά εκεί που ξεκινά το δικαίωμα του άλλου».Παρόμοιες διατάξεις υπάρχουν επίσης στην Οικουμενική Διακήρυξη του 1948 και το 1975 περιλήφθηκε παρόμοια συνταγματική διάταξη στο Ελληνικό Σύνταγμα η οποία ισχύει και σήμερα (αρ.5 παρ1) .

Ως «δικαιώματα των άλλων» νοούνται από το συντακτικό νομοθέτη τα θεμελιώδη δικαιώματα όλων των άλλων φορέων , δηλαδή τόσο τα ατομικά όσο και τα ιδιωτικά δικαιώματα , είτε προκύπτουν από το νόμο , είτε προκύπτουν από σύμβαση .35 Αυτό συνάγεται από το γεγονός πως η σύγχρονη έννομη τάξη αντιμετωπίζεται ως ενιαίο σύνολο από το Σύνταγμα χωρίς να διαχωρίζεται το δημόσιο από το ιδιωτικό (αρ25 παρ.1 εδαφ.γ') και το οποίο κατοχυρώνει και προστατεύει και τα δημόσια και τα ιδιωτικά δικαιώματα των πολιτών.Τα δικαιώματα των άλλων προβλέπονται και προστατεύονται τόσο από το συνταγματικό κείμενο , όσο και από τους σύμφωνους μ' αυτό νόμους .

Ως «άλλοι» νοούνται τόσο τα φυσικά πρόσωπα , όσο και τα νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου.Για τους φορείς δημόσιας εξουσίας κατ' άλλους γίνεται δεκτό ότι είναι φορείς συνταγματικών δικαιωμάτων και άρα μπορούν να συμπεριληφθούν στο προστατευτικό περιεχόμενο του αρ.5 παρ.1 μόνο όταν λειτουργούν ως νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου («fiscus»)36 , ενώ κατ' άλλους είναι ορθότερο όλα τα νομικά πρόσωπα να θεωρηθούν φορείς δικαιωμάτων ανεξάρτητα από τη διάκρισή τους σε δημόσιου ή ιδιωτικού δικαίου , καθώς η διάκριση ενός και του αυτού φορέα άλλοτε ως υποκειμένου θεμελιωδών δικαιωμάτων και άλλοτε όχι δεν συντελεί στην ασφάλεια του δικαίου.37

Η οριοθετική αυτή ρήτρα είναι περίπου αυτονόητη , αφού το Σύνταγμα κατοχυρώνει τα δικαιώματα όλων των φορέων άρα και τα δικαιώματα των άλλων και εμπεριέχεται επομένως και στη γενική οριοθετική ρήτρα της συνταγματικής νομιμότητας .Η διαπίστωση αυτή κάνει εμφανές το γεγονός ότι ο συντακτικός νομοθέτης θέλει να υπερτονίσει τη σημασία του σεβασμού ως προς τα δικαιώματα των άλλων ,απευθυνόμενος κυρίως προς τους φορείς τους , αλλά και στον κοινό νομοθέτη τον οποίο επ' ουδενί τρόπο δεν εξουσιοδοτεί να εισαγάγει αόριστους περιορισμούς καλυπτόμενους κάτω από το μανδύα της προστασίας των δικαιωμάτων των άλλων.Η εισαγωγή περιορισμών είναι εφικτή μόνο μέσα στα πλαίσια της ειδικής σχέσης όπου και όταν το Σύνταγμα το προβλέπει και εφόσον δεν προσβάλλεται η αρχή της αναλογικότητας .

Η οριοθετική ρήτρα του σεβασμού των δικαιωμάτων του άλλου αναδεικνύει το απόλυτο αμυντικό περιεχόμενο των δικαιωμάτων που το Σύνταγμα προστατεύει και το οποίο ισχύει erga omnes .Σε προηγούμενο κεφάλαιο38είχε γίνει λόγος για την τριχοτόμηση του

περιεχομένου των θεμελιωδών δικαιωμάτων σε αμυντικό , προστατευτικό και διασφαλιστικό , με κύριο κριτήριο την πηγή κινδύνου που απειλεί τον άνθρωπο από την ελευθερη και ακώλυτη απόλαυση και άσκηση των θεμελιωδών του δικαιωμάτων . Όπως επισημάνθηκε , λοιπόν , κύρια πηγή κινδύνου για το άτομο αποτελούν οι επιθετικές ενέργειες των τρίτων είτε αυτοί είναι φορείς κρατικής εξουσίας είτε απλοί φορείς συνταγματικών δικαιωμάτων .Από τις επιθετικές ενέργειες των τελευταίων αποσκοπεί με τη ρύθμιση του άρθρου 5 παρ.1 ο συντακτικός νομοθέτης να διαφυλάξει τον κάθε φορέα δικαιώματος . Απευθυνόμενος σε κάθε κοινωνό του δικαίου , ορίζει ότι μπορεί να ασκεί ελεύθερα τα δικαιώματά του μέχρι όμως το σημείο που δεν περιορίζει και δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων , οι οποίοι έχουν τα ίδια δικαιώματα μ' αυτόν.

Η τριτενέργεια των συνταγματικών δικαιωμάτων

Η οριοθέτηση των συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων προβάλλει ως αδήριτη ανάγκη στα πλαίσια της θεώρησης της έννομης τάξης ως ενιαίο σύνολο στο οποίο τα δικαιώματα και οι ελευθερίες ισχύουν και εφαρμόζονται σε όλους τους τομείς του δικαίου και επομένως έχουν ισχύ στις διαπροσωπικές σχέσεις.

Κατά την παραδοσιακή θεωρία αυτό δεν ίσχυε και τα θεμελιώδη δικαιώματα τύγχαναν συνταγματικής προστασίας μόνο από τις επιθετικές ενέργειες που προέρχονταν από το κράτος και τους φορείς κρατικής εξουσίας.Αργότερα προέκυψε το ζήτημα της «τριτενέργειας» των συνταγματικών δικαιωμάτων η οποία οριζόνταν ως εξής :« τριτενέργεια είναι η προς τα πρόσωπα κατευθυνόμενη και κυρίως απο την κρατική εξουσία πραγματοποιούμενη αμυντική νομική ενέργεια των θεμελιωδών δικαιωμάτων , η οποία εξασφαλίζει την ακώλυτη άσκηση τους , εξαναγκάζοντας τις απειλητικές αντικοινωνικές δυνάμεις να απέχουν από κάθε προσβολή της ανθρώπινης αξίας»³⁹.Η έννοια της τριτενέργειας μπορεί να γίνει αντιληπτή μόνο μέσα από τη δυαδική θεώρηση του δικαίου κατά την οποία η έννομη τάξη διακρίνεται σε δημόσια και ιδιωτική .

Στα πλαίσια της προβληματικής για την τριτενέργεια είχαν αναπτυχθεί δύο θεωρίες :α) Η θεωρία της άμεσης τριτενέργειας , η οποία αναπτύχθηκε κυρίως από τον γερμανό εργατολόγο Hans Carl Nipperdey , ο οποίος επηρεασμένος από τις σχέσεις εργαζόμενου και εργοδότη στην οποία η ελευθερία του πρώτου είναι δυνατόν να περιοριστεί απο τα συμφέροντα του δεύτερου έκρινε πως τα θεμελιώδη δικαιώματα όντας αντικειμενικοί κανόνες δικαίου πρέπει να δεσμεύουν όχι μόνο το κράτος , αλλά και τους ιδιώτες , έχουν δηλαδή άμεση ενέργεια και στον ιδιωτικό τομέα .β) Η θεωρία της έμμεσης τριτενέργειας , η οποία δημιουργήθηκε σε αντίκρουση των ισχυρισμών του Nipperdey και αναπτύχθηκε κυρίως απο τον επίσης γερμανό G.Dürig.Σύμφωνα με τη θεωρία της έμμεσης τριτενέργειας , από τη στιγμή που υπάρχουν ειδικοί κανόνες που ρυθμίζουν τις σχέσεις μεταξύ των ιδιωτών , η δράση των τελευταίων πρέπει γίνεται με βάση αυτούς τους κανόνες και μόνο όταν οι κανόνες αυτοί λείπουν είναι δυνατή η έμμεση επίδραση των θεμελιωδών δικαιωμάτων με την εννοιολογική συμπλήρωση των γενικών εννοιών και ρητρών του ιδιωτικού δικαίου.Όμως και οι δύο θεωρίες είναι δέσμιες του δυαδισμού καθώς προσπαθούν να απαντήσουν στο «εάν» τα θεμελιώδη δικαιώματα εφαρμόζονται στη σύνολη έννομη τάξη ενώ καμία δεν δίνει απάντηση στο «πώς» θα εφαρμοστούν και υπάρχει ασάφεια για το «ποία» (με βάση ποιό κριτήριο) δικαιώματα τριτενεργούν .

Στη σύγχρονη όμως και κρατούσα σε θεωρία και νομολογία άποψη δεν τίθεται ζήτημα τριτενέργειας των συνταγματικών δικαιωμάτων.Όλα τα συνταγματικά κατοχυρωμένα δικαιώματα έχουν ενέγεια στη σύνολη έννομη τάξη .Ασφαλές κριτήριο για την διατύπωση της άποψης αυτής συνιστά το άρθρο 25 παρ.1 εδ. γ' του αναθεωρημένου το 2001 Συντάγματος όπου ορίζεται ότι: «τα δικαιώματα αυτά ισχύουν στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών στις οποίες προσιδιάζουν».Με τη διάταξη αυτή ο συντακτικός νομοθέτης είχε σκοπό να παύσει τη συζήτηση περί τριτενέργειας και να αποτυπώσει τη σύγχρονη θεώρηση της έννομης τάξης η οποία πλέον αποτελεί ένα ενιαίο και αδιαίρετο σύνολο στα πλαίσια του οποίου εφαρμόζονται όλα τα θεμελιώδη δικαιώματα .

VI. ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

Τα θεμελιώδη δικαιώματα αφορούν διάφορες περιοχές της ανθρώπινης ζωής με αποτέλεσμα η άσκηση ενός δικαιώματος από ένα φορέα του να εμποδίζει έναν άλλο φορέα του ίδιου ή άλλου δικαιώματος να το ασκήσει .Σ' αυτή την περίπτωση γίνεται λόγος για σύγκρουση θεμελιωδών δικαιωμάτων , έννοια για την οποία έχουν διατυπωθεί διάφορες απόψεις . Κατά τον Ράϊκο για να στοιχειοθετηθεί σύγκρουση δύο ή περισσότερων δικαιωμάτων πρέπει να γίνει αποδεκτή η απόλυτη τριτενεργεία τους .40 Την ίδια άποψη υποστηρίζει και ο Δαγτόγλου θεωρώντας πως σύγκρουση δικαιωμάτων υπάρχει όταν αυτά «τριτενεργούν» αλλά και στις περιπτώσεις που το ίδιο το Σύνταγμα το προβλέπει και το οποίο σχεδόν πάντα παρέχει τη λύση μέσα από τις διατάξεις του .41 Κατά τον Μάνεση η σύγκρουση δικαιωμάτων οφείλεται στη σχετικότητα προτασίας τους και διακρίνει δύο περιπτώσεις σύγκρουσης:α)όταν το ίδιο συνταγματικό δικαίωμα δεν μπορεί να ασκηθεί ταυτόχρονα από πολλούς και τότε πρέπει να περιοριστεί και β) όταν από την ταυτόχρονη άσκηση περισσότερων δικαιωμάτων η μία αποκλείει ή περιορίζει τις άλλες , οπότε και πρέπει να γίνει στάθμιση συμφερόντων και να προκριθεί η προστασία του ενός σε βάρος του άλλου .42 Οι απόψεις ωστόσο αυτές δεν μπορούν να βρουν έρεισμα στη σύγχρονη έννομη τάξη καθώς το πρόβλημα της σύγκρουσης των θεμελιωδών δικαιωμάτων δεν είναι πρόβλημα τριτενέργειας ,αφού το άρθρο 25 παρ.1 εδ.γ' έκλεισε το ζήτημα της τριτενέργειας και σύμφωνα με το οποίο τα θεμελιώδη δικαιώματα εφαρμόζονται και στις σχέσεις μεταξύ των ιδιωτών .Από τη στιγμή που η εφαρμογή τους εκτείνεται στο σύνολο της έννομης τάξης , μέσω αυτών αίρονται οι αντιθέσεις που τυχόν δημιουργούνται στις σχέσεις κράτους –πολιτών , άλλα και στις σχέσεις μεταξύ των ιδιωτών .Η σύγχρονη έννομη τάξη ρυθμίζει τα δικαιώματα των φορέων τους όχι ως αλληλοσυγκρουόμενα αλλά ως αρμονικά ασκούμενα43 .Δεν είναι λοιπόν δυνατό σε ένα τέτοιο δικαϊκό σύστημα να υπάρχει σύγκρουση δικαιωμάτων , όταν η άσκηση τους έχει γίνει απ' όλους τους φορείς με νόμιμο τρόπο. Από τα παράπάνω προκύπτει πως το ζήτημα της σύγκρουσης των συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων είναι πλασματικό . Ανάμεσα στους φορείς τους υπάρχει η σύγκρουση και μάλιστα σύγκρουση πραγματική . Ένας από τους φορείς είναι ο επιτιθέμενος , ο οποίος έχει προβεί σε υπέρβαση των ορίων άσκησης του δικαιώματός του , προσβάλλοντας το δικαίωμα του άλλου , ενώ ο άλλος φορέας είναι ο αμυνόμενος , ο οποίος ασκεί τα δικαιώματα του κατά νόμιμο τρόπο . Επομένως για την άρση των αντιθέσεων που δημιουργούνται από την άσκηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων κρίνεται σκόπιμη όχι η στάθμιση των συμφερόντων των φορέων τους , αλλά η διάκριση του επιτιθέμενου από τον αμυνόμενο .Τα δικαιώματα του πρώτου δεν είναι δυνατό να προστατευτούν από το δίκαιο , κάτι το οποίο επιβάλλεται για τα δικαιώματα του δεύτερου .

VIII. ΓΝΩΜΟΔΟΤΗΣΗ ΣΥΝΗΓΟΡΟΥ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ

Τα δικαιώματα των άλλων και η προστασία του περιβάλλοντος ως οριοθέτηση στην ελεύθερη έκφραση της προσωπικότητας και της ελευθερίας στη θρησκευτική συνείδηση :

Ο συνήγορος κλήθηκε να γνωμοδοτήσει ύστερα από τις υπ' αριθ.10873/1999 και 17005/2003 αναφορές που κατατέθηκαν στις υπηρεσίες του.Οι αναφορές αυτές σχετιζόνταν με την ηχορύπανση που προκαλείται από τις καμπάνες των ναών και την εγκατάσταση μικροφωνικών εγκαταστάσεων σ' αυτούς οι οποίες ενοχλούν τους κατοίκους που γειτνιάζουν με τους συγκεκριμένους ναούς .

Επειδή , σύμφωνα με την γνωμοδότηση του Συνηγόρου του Πολίτη ,δεν υπάρχει ειδική νομοθεσία που να προβλέπει το ανεκτό όριο θορύβου που εκπέμπεται από τα κωδονοστάσια εκκλησιών , μπορεί να αναλογικά να εφαρμοστεί το Π.Δ 1180/1981 , το οποίο ρυθμίζει τα σχετικά με τη μόλυνση και τη ρύπανση του περιβάλλοντος και τη θέση των επιτρεπόμενων ορίων εκπομπής για μηχανολογικές εγκαταστάσεις πάσης φύσεως .Στο προεδρικό διάταγμα ορίζεται ότι επιτρεπόμενο όριο εκπομπών είναι τα 50 DB ενώ στις εν λόγω περιπτώσεις η εκπομπή ήχου άγγιζε τα 84DB.Όπως προκύπτει λοιπόν από τα παραπάνω , στις περιπτώσεις αυτές υφίσταται παραβίαση των ορίων που τίθενται από το Σύνταγμα και τους σύμφωνους

μ' αυτό νόμους .

Συγχρόνως η γνωμοδότηση του Συνηγόρου του Πολίτη κρίνει πώς το Συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα του άρθρου 13 παρ.2 οριοθετείται τόσο από τις ειδικά προβλεπόμενες οριοθετήσεις της μη προσβολής των χρηστών ηθών και της δημόσιας τάξης , όσο και από τις γενικές οριοθετικές ρήτρες του άρθρου 5 παρ1 του Σ δηλαδή τα δικαιώματα των άλλων και το Σύνταγμα και τα χρηστά ήθη .Στην προκείμενη περίπτωση όπως προκύπτει από τις αναφορές υπάρχει προσβολή τόσο των δικαιωμάτων των άλλων , όσο και της δημόσιας τάξης μέσω της ρύπανσης του περιβάλλοντος , το οποίο προστατεύεται από το Σύνταγμα στο άρθρο 24 και η προστασία του οποίου αποτελεί υποχρέωση και του Κράτους και του κάθε πολίτη ξεχωριστά .Επομένως η εκκλησία ως Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου οφείλει να σέβεται και να προστατεύει και το περιβάλλον και τα συνταγματικώς κατοχυρωμένα δικαιώματα των πολιτών και να μη θέτει εμπόδια στην αχώλυτη άσκησή τους .

ΙΧ. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το Σύνταγμα κατοχυρώνει και προστατεύει για τους πολίτες δικαιώματα και ελευθερίες , τις οποίες όμως κάποτε περιορίζει ενώ κάποτε θέτει όρια στην ελεύθερη άσκηση των δικαιωμάτων αυτών .

Τα άρθρα 5 παρ.1 και 25 του Σ θέτουν όρια στη δράση των ατόμων έτσι ώστε να καθίσταται επιτυχής και αχώλυτη η άσκησή τους απ' όλους τους φορείς . Τα όρια αυτά είναι τα δικαιώματα των άλλων , τα χρηστά ήθη και ο σεβασμός του Συντάγματος .

Η υπέρβαση αυτών των ορίων συνιστά συχνά προσβολή δικαιώματος κάποιου άλλου , ο οποίος δεν μπορεί να ασκήσει αχώλυτα τα συνταγματικώς κατοχυρωμένα δικαιώματά του , κάτι το οποίο γίνεται εμφανές από τα παρατιθέμενα παραπάνω παραδείγματα της νομολογίας .Πολύ συχνά υπάρχει δηλαδή πραγματική σύγκρουση δικαιωμάτων και σύμφωνα με τους ορισμούς τις θεωρίας και τις αποφάσεις της νομολογίας , «πρέπει» να υποχωρεί εκείνο το δικαίωμα το οποίο δεν κινδυνεύει να υποστεί ουσιώδη βλάβη , ενώ αντίθετα πρέπει να προστατεύεται εκείνο το δικαίωμα του οποίου κινδυνεύει να θιγεί ο σκληρός πυρήνας .

Έτσι κάθε άνθρωπος οφείλει να σέβεται τον συνάνθρωπό του και επιπλέον κατα την άσκηση των δικαιωμάτων του να μην προσβάλλει την ανθρώπινη αξία και τα συνταγματικά δικαιώματα των άλλων.Σ'αυτό ακριβώς συνίσταται η απόλυτη αμυντική ενέργεια των

συνταγματικά κατοχυρωμένων θεμελιωδών δικαιωμάτων .